

PLANURILE ȘI PROSPECTELE CETĂȚII HÂRȘOVA ÎN ARHIVE STRĂINE

PLANS AND PROSPECTS OF HÂRȘOVA FORTRESS
IN FOREIGN ARCHIVES

PLANURILE ȘI PROSPECTELE CETĂȚII HÂRȘOVA ÎN ARHIVE STRĂINE

Aurel-Daniel STĂNICĂ - Constantin NICOLAE - Mihai Anatolii CIOBANU

BIBLIOTECA
ISTRO-PONTICĂ
Seria
PATRIMONIUM

10

Aurel-Daniel **STĂNICĂ**
Constantin **NICOLAE**
Mihai Anatolii **CIOBANU**

**PLANURILE ȘI PROSPECTELE CETĂȚII
HÂRȘOVA ÎN ARHIVE STRĂINE**

**PLANS AND PROSPECTS OF HÂRȘOVA
FORTRESS IN FOREIGN ARCHIVES**

**BIBLIOTECA
ISTRO-PONTICĂ**

Seria
PATRIMONIUM

10

CONSILIUL JUDEȚEAN TULCEA
INSTITUTUL DE CERCETĂRI ECO-MUZEAL „GAVRILĂ SIMION” TULCEA

PLANURILE ȘI PROSPECTELE CETĂȚII HÂRȘOVA ÎN ARHIVE STRĂINE

PLANS AND PROSPECTS OF HÂRȘOVA FORTRESS IN FOREIGN ARCHIVES

Aurel-Daniel STĂNICĂ
Constantin NICOLAE
Mihai Anatolii CIOBANU

Editura MEGA
Cluj-Napoca
2021

Acest volum este publicat în cadrul proiectului cultural co-finanțat de A.F.C.N.
„Land[Map]. Digitizarea peisajului”, contract nr. P1930 / 12.07.2021.

Volum publicat de / Published by:

În parteneriat cu:

DTP:
Editura Mega

Coperta / Cover:
Liviu Hariton

Imagine coperta 1 / Cover 1:
Hirsowa, 1828. RGVIA, f. 438, op. 1, d. 464.

Traducere limba engleză / Translated:
Adnana Mihaela Pătrășcoiu

© Autorii, 2021

ISBN 978-606-020-391-9

Descrierea CIP este disponibilă la Biblioteca Națională a României.

EDITURA MEGA | www.edituramega.ro
e-mail: mega@edituramega.ro

■ CUPRINS

CUVÂNT ÎNAINTE / 7
HÂRȘOVA ÎN TIMPUL ADMINISTRAȚIEI OTOMANE / 10
CETATEA OTOMANĂ. INFORMAȚII DOCUMENTARE ȘI DATE ARHEOLOGICE / 16
SURSE CARTOGRAFICE RECENT DESCOPERITE (SEC. XVIII-XIX) / 24
DISCUȚII / 58
RĂZBOIUL RUSO-TURC DIN 1768–1774 / 59
RĂZBOIUL DIN 1806–1812 / 65
RĂZBOIUL DIN 1828–1829 / 67
CETĂȚILE HÂRȘOVEI – DOSARUL ARHEOLOGIC / 69
MULȚUMIRI / 83
BIBLIOGRAFIE / 84
ANEXE / 87

■ CONTENT

FOREWORD / 7
HÂRȘOVA DURING THE OTTOMAN RULE / 10
THE OTTOMAN FORTRESS. DOCUMENTARY INFORMATION AND ARCHAEOLOGICAL RESEARCH / 16
RECENTLY DISCOVERED CARTOGRAPHIC SOURCES (18 TH –19 TH CENTURIES) / 24
DISCUSSION / 58
THE RUSSO-TURKISH WAR OF 1768–1774 / 59
THE WAR OF 1806–1812 / 65
THE WAR OF 1828–1829 / 67
HÂRȘOVA FORTRESS – ARCHAEOLOGICAL FILE / 69
ACKNOWLEDGE / 83
BIBLIOGRAPHY / 84
ANNEXES / 87

■ CUVÂNT ÎNAINTE

Deschidem în istoria Dobrogei veacurilor XV-XIX o temă nouă, mai puțin cunoscută, aceea a evoluției fortificațiilor otomane.

Analiza problematicii localizării cetăților și fortificațiilor realizate de otomani pe teritoriul Dobrogei ne-a permis, în ultimii ani, o amplă documentare, având ca principal obiectiv aprofundarea bibliografiei, cercetarea arheologică, studierea și interpretarea izvoarelor istorice, incluzând și surse cartografice. Astfel, prin proiectul *Cartografia cetăților medievale dispărute*¹, am valorificat într-un întreg datele obținute, pe parcursul mai multor decenii, în urma cercetărilor arheologice, a izvoarelor istorice descoperite recent și a celor în care sunt descrise sau apar informații despre cetățile și fortificațiile otomane din Dobrogea. Descoperirea unor planuri și prospecte, aflate în arhivele de la Kiev și Moscova, permite o analiză amplă a trecutului cetăților otomane situate de-a lungul frontierei dunărene, istoricii și nu numai având acum la îndemână surse care arată, printre altele, mult mai clar evoluția fortificațiilor otomane de la Hârșova, Măcin, Isaccea, Tulcea, Babadag, Constanța și Mangalia. Pe parcursul derulării proiectului, am apelat la tehnicile moderne utilizate în cartografie, prin folosirea intensă a investigațiilor non-invazive, care implică fotografii aeriene, prospecțiuni geomagnetice, georadar, rezistivitate electrică sau studiul imaginilor satelitare².

Rezultatele obținute în urma interpretării izvoarelor istorice recent descoperite și a celor cunoscute istoriografiei române, dar și a datelor cercetărilor arheologice, aduc în atenția celor interesați, deocamdată, fortificațiile de la Hârșova. Cetatea otomană a Hârșovei poate fi identificată cu perimetrul rezervat de pe Dealul Cetății, intrat în conștiința publică sub numele

¹ Proiect co-finanțat de Administrația Fondului Cultural Național (AFCN), implementat în anul 2016 de Asociația Pro Noviodunum în parteneriat cu Institutul de Cercetări Eco-Muzeale Tulcea, Muzeul de Istorie Națională și Arheologie Constanța, Universitatea „Ovidius” Constanța.

² Vezi: Stănică 2016; Nicolae 2016.

■ FOREWORD

We open a new, less known theme in the history of Dobrogea of the 15th–19th centuries, that of the evolution of the Ottoman fortifications.

The analysis of the issue of the location of the fortresses and fortifications made by the Ottomans on the territory of Dobrogea has allowed us, in recent years, an extensive documentation, having as main objective the deepening of the bibliography, of the archaeological research, study and interpretation of historical sources, including cartographic ones. Thus, through the project *Cartography of extinct medieval fortresses*¹, we have fully exploited the data obtained over several decades, following archaeological research, the recently discovered historical sources and those that describe or contain information about the Ottoman fortresses and fortifications in Dobrogea. The discovery of plans and leaflets in the archives of Kiev and Moscow allows a comprehensive analysis of the past of Ottoman fortresses along the Danube border, historians and not only them, now having at hand sources that show, among other things, much more clearly, the evolution of the Ottoman fortifications from Hârșova, Măcin, Isaccea, Tulcea, Babadag, Constanța and Mangalia. During the project, we resorted to modern techniques used in cartography, through the intense use of non-invasive investigations, which involve aerial photography, geomagnetic prospecting, georadar, electrical resistivity or the study of satellite images.²

The results obtained following the interpretation of the recently discovered historical sources and those known to Romanian historiography, but also of the data of the archaeological researches, bring to the attention of those

¹ Project co-financed by the National Cultural Fund Administration (NCFA), implemented in 2016 by the Pro Noviodunum Association in partnership with the Tulcea Eco-Museum Research Institute, the Museum of National History and Archeology Constanța, “Ovidius” University of Constanța.

² See: Stănică 2016; Nicolae 2016.

de „cetatea Carsium”. Atât datele noi referitoare la distrugerile și refacerile succesive din perioada conflictelor ruso-otomane din a doua jumătate a secolului al XVIII-lea și prima parte a secolului al XIX-lea, cât și elementele de fortificație, inclusiv cele aparținând cetății bastionare, redată fidel pe planurile rusești, oferă o nouă perspectivă nu numai asupra istoriei Hârșovei medievale, dar și asupra evoluției cetăților otomane din Dobrogea.

* * *

Cele câteva planuri și prospecte ale Hârșovei, la care se adaugă planul unei baterii din apropierea cetății, au fost descoperite la Kiev și la Moscova de către Mihai Anatolii Ciobanu. Planurile aflate astăzi la Biblioteca Națională a Ucrainei „V.I. Vernadski” s-au păstrat inițial la Odesa, în cadrul Colecției hărților și planurilor Muzeului Societății Imperiale de Istorie și Antichități. Majoritatea izvoarelor publicate în volumul de față au fost descoperite însă la Arhiva Militar-Istorică de Stat a Rusiei (*Российский государственный военно-исторический архив* – RGVIA), care este moștenitoarea Arhivei hărților Înălțimii Sale Imperiale, înființată la 8 august 1797. În 1812, instituția a fost reorganizată și redenumită în Arhiva Militar-Topografică. Reorganizări și redenumiri au mai avut loc pe parcursul întregului secol al XIX-lea și la începutul celui următor. În perioada Romanovilor, depozitul arhivei s-a aflat în capitala imperiului, la Sankt-Petersburg. O nouă reorganizare, care a însemnat și preluarea fondurilor Arhivei *Lefortovski*, alcătuită la 7 februarie 1819, cele ale Arhivei Districtului Militar *Moskovski*, cât și ale Arhivei Afacerilor Militar-Istorică, care a luat naștere în septembrie 1914, a avut loc în perioada 1919–1924. Prin decretul de la 7 aprilie 1925 s-a „creat” Arhiva Militar-Istorică, în fapt continuatoarea Arhivei hărților Înălțimii Sale Imperiale. Sediul central al Arhivei Militar-Istorică a fost mutat la Moscova, acolo unde se aflau deja o parte a documentelor, în palatul lui Lefortov, precum cele ale fostei Arhive *Lefortovski*. Pentru câteva decenii a existat și filiala de la Leningrad (vechiul Sankt-Petersburg), dar, după desființarea filialei, în 1955, întregul tezaur arhivistic a ajuns la Moscova.

În demersul nostru am fost sprijiniți de numeroși specialiști din Rusia și România, cărora le datorăm mulțumiri. Fără efortul lor nu s-ar fi putut realiza această contribuție, care sperăm

interested, for the time being, the fortifications from Hârșova. The Ottoman fortress of Hârșova can be identified with the reserved perimeter on Dealul Cetății (Citadel Hill), which entered the public consciousness under the name of “Carsium fortress”. Both the new data on the successive destructions and restorations during the Russo-Ottoman conflicts of the second half of the 18th century and the first part of the 19th century, and the elements of fortification, including those belonging to the bastion fortress, faithfully rendered on the Russian plans offer a new perspective not only on the history of medieval Hârșova, but also on the evolution of the Ottoman fortresses in Dobrogea.

* * *

The few plans and prospects of Hârșova, to which is added the plan of a battery near the fortress, were discovered in Kiev and Moscow by Mihai Anatolii Ciobanu. The plans available today at the National Library of Ukraine “V.I. Vernadski” were originally preserved in Odessa, within the Collection of Maps and Plans of the Museum of the Imperial Society of History and Antiquities. However, most of the sources published in this volume were discovered, at the State Military-Historical Archive of Russia (*Российский государственный военно-исторический архив* – RGVIA), which is the successor of the Archive of the maps of His Imperial Highness, established on August 8th, 1797. In 1812, it was reorganized and renamed in the Military-Topographic Archive. Reorganizations and renaming took place throughout the entire 19th century and at the beginning of the next century. During the Romanov period, the archive’s deposit was in the capital of the empire, in Sankt-Petersburg. A new reorganization, which also meant taking over the funds of the *Lefortovski* Archive, formed on February 7th, 1819, those of the *Moskovski* Military District Archive, as well as the Archive of Military-Historical Affairs, which was established in September 1914, took place between 1919–1924. By the decree of April 7th, 1925, the Military-Historical Archive was “created”, in fact the successor to the Archive of the maps of His Imperial Highness. The headquarters of the Military-Historical Archive was moved to Moscow, where some of the documents were already in Lefortov’s palace, like those of the former *Lefortovski* Archive. For several decades

că lămureşte, cel puţin în parte, date privitoare la problematica epocii otomane din Dobrogea. Cercetările noastre la RG VIA nu ar fi fost posibile fără ajutorul angajaţilor acestei arhive, cărora le suntem pe deplin recunoscători. O colaborare frumoasă am avut cu T.lu. Burmistrova, responsabilă de copierea planurilor păstrate la RG VIA; îi trimitem mulţumirile noastre şi pe această cale. La tâlcuirea unor semnături am apelat la ajutorul cercetătorilor Aleksandr Dmitrievici Paskal, Silviu Andrieş-Tabac şi Mariana Şlapac. Mariana Şlapac ne-a sfătuit şi în probleme ce ţin de unele elemente ale fortificaţiilor Hârşovei arătate pe planurile ruseşti. Bogdan Mateescu ne-a ajutat în anumite probleme tehnice.

Planurile din secolul al XVIII-lea au fost valorificate separat şi în studiul *The Ottoman Fortress from Hârşova in Recently Discovered Russian Cartographic Sources (18th Century)*, publicat recent în Peuce, Serie Nouă, nr. XIX, 2021, p. 261–300.

Copierea planurilor şi prospectelor Hârşovei nu ar fi fost posibilă fără finanţarea asigurată de Administraţia Fondului Cultural Naţional (AFCN). Mulţumirile noastre se îndreaptă şi către conducerea Institutului de Cercetări Eco-Muzeale „Gavrilă Simion” Tulcea, care a sprijinit necondiţionat acest efort.

Tuturor de mai sus, cât şi celor ce vor parcurge următoarele pagini le suntem recunoscători.

Hârşova, 24 octombrie 2021

Autorii,

there was also the branch in Leningrad (old Sankt-Petersburg), but after the dissolution of the branch in 1955, the entire archival treasure came to Moscow.

In our approach we were supported by numerous specialists from Russia and Romania, to whom we owe thanks. Without their effort, this contribution, which we hope will clarify, at least in part, data on the issue of the Ottoman era in Dobrogea, could not have been made. Our research at RG VIA would not have been possible without the help of the employees of this archive, to whom we are fully grateful. I had a beautiful collaboration with T.lu. Burmistrova, responsible for copying the plans kept at RG VIA; we send our thanks to her in this way as well. In interpreting some signatures, we used the help of the researchers Aleksandr Dmitrievici Paskal, Silviu Andrieş-Tabac and Mariana Şlapac. Mariana Şlapac also advised us on issues related to some elements of Hârşova's fortifications shown on the Russian plans. Bogdan Mateescu helped us in some technical problems.

The plans from the 18th century were also analysed separately in the study *The Ottoman Fortress from Hârşova in Recently Discovered Russian Cartographic Sources (18th Century)*, recently published in Peuce, New Series, no. XIX, 2021, p. 261–300.

Copying Hârşova's plans and prospects would not have been possible without the funding provided by the National Cultural Fund Administration (NCFA). Our thanks also go to the management of the “Gavrilă Simion” Eco-Museum Research Institute in Tulcea, which unconditionally supported this effort.

We are grateful to all of the above, as well as to those who will go through the following pages.

The Authors,
Hârşova, October 24th 2021

19. Planul cetății Hârșova în 1828 (Moltke 1845) suprapus peste ortofotoplanul realizat cu drona /
The plan of the Hârșova fortress in 1828 (Moltke 1845) superimposed over the orthophoto made with a drone.

Asemeni tuturor cetăților otomane din Dobrogea, cetatea de la Hârșova a fost prea puțin cunoscută până astăzi. În lipsa unor cercetări arheologice, doar câteva documente, și acestea puse adesea sub semnul întrebării, erau singurele surse care prezentau imaginea unei fortificații puternice.

În acest volum prezentăm câteva dintre planurile cetății de la Hârșova descoperite recent în arhivele de la Kiev și Moscova. Acestea sunt deosebit de importante și vor fi analizate critic în raport cu rezultatele obținute în cercetarea arheologică de până acum și alte surse documentare pe care le avem la dispoziție. Planurile descoperite se constituie în surse de cercetare noi, originale, și permit o mai bună cunoaștere a situației fortificației de la Hârșova în scurgerea secolelor XVIII-XIX.

Like all the Ottoman fortresses in Dobrogea, the fortress of Hârșova has been too little known to this day. In the absence of archaeological research, only a few documents, and these were often questioned, were the only sources that presented the image of a strong fortification.

In this presentation we present some of the plans of the Hârșova fortress recently discovered in the archives of Kiev and Moscow. These are particularly important and will be critically analysed, in relation to the results obtained in the archaeological research so far and the documentary sources. The discovered plans constitute new, original sources of research, and allow a better knowledge of the situation of the fortification from Hârșova over the 18th-19th centuries.

Volum publicat în cadrul proiectului cultural
co-finanțat de A.F.C.N. „Land[Map]. Digitizarea peisajului”

ISBN 978-606-020-391-9

